

พฤติกรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่นของเกษตรกรกับการยอมรับเทคโนโลยีการเกษตร

โดย

นายยุวัฒน์ วุฒิเมธี

กองปฏิบัติการ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

เรื่องย่อ

1. พฤติกรรมของเกษตรกร

1.1 ที่ค้นคิด คำนิยม ในการประกอบอาชีพของเกษตรกรกับความรู้สึกในศักดิ์ศรีของการประกอบอาชีพการเกษตรว่าเป็นอาชีพที่ต่ำต้อย นับว่าเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการยอมรับเทคโนโลยีเข้าไปปรับปรุงการเกษตร

1.2 ที่ค้นคิดที่ตามมาแต่เดิมว่าความรู้ในการเกษตรนั้นเป็นเรื่องไม่จำเป็น และไม่มีผลกระทบต่อการผลิต มีส่วนทำให้การยอมรับเทคโนโลยีใหม่เป็นไปได้อย่างล่าช้า และความสำคัญของวิชาการเกษตร และพนักงานส่งเสริมการเกษตรมีน้อยในทัศนของเกษตรกร

1.3 การนำเทคโนโลยีเข้าไปปรับปรุงการเกษตรที่มีอยู่เดิมแล้วให้ค่อย ๆ เปลี่ยนไปสู่วิธีการและพันธุ์ใหม่ ๆ มีส่วนช่วยให้เกษตรกรได้เรียนรู้และยอมรับในเทคโนโลยีการเกษตร โดยไม่รู้สึกว่าตนถูกเปลี่ยนแปลงโดยกะทันหัน มีส่วนช่วยให้การถ่ายทอดเทคโนโลยีบังเกิดผลอย่างมั่นคง

2. วัฒนธรรมท้องถิ่นกับการใช้ประโยชน์เพื่อการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร

2.1 วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี เฉพาะของท้องถิ่นหากได้ศึกษาให้เข้าใจ และพยายามล่อตแทรกเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้าไปกับกิจกรรมทางวัฒนธรรม จะช่วยให้มีการยอมรับเทคโนโลยีในการเกษตรอย่างมั่นคง

2.2 กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ที่อยู่ในกลุ่มที่ไม่เป็นทางการจะอำนวยความสะดวกในการถ่ายทอดเทคนิคการผลิตทางการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 กลุ่มทางวัฒนธรรม กลุ่มเยาวชน เป็นองค์กรของประชาชนที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร

2.4 On Farm Training เป็นกระบวนการสาธิตทดลองเพื่อให้เกิดความเหมาะสมในการยอมรับเทคนิคใหม่ ๆ ในการผลิต ที่ไม่ขัดกับขีดความสามารถของเกษตรกร

The Behaviour and Sub-culture of Farmers on The Adoption
of Agricultural Technology.

Y. Vuthimedhi,

The Community Development Department,

Ministry of Interior, Bangkok.

Summary

The adoption of agricultural technology is strongly influenced by structure and social system of community. However, the application of appropriate technology responding to the needs, problems and cultures of community will encouraging the farmers adopted the agricultural technology. Therefore, the integration of development plan which relates to on going activities and cultural practice is able to facilitate and accelerate adoption of technology.

In addition, an extension worker or technician as a change agent must work willingly and closely with farmers. Furthermore, it should keep in mind that farmers' organization is regarded as a core of application of technology through the social structure, system and culture.

The assumption is that, the ways of application an agricultural technology to the farmers are as follows;

1. Behavior of farmers

1.1 Attitude and value of farmers toward an un-prestige of life earning in agriculture are the big barrier in adoption of technology.

1.2 The farmers have not been engaged in technical oriented of agriculture, that causes the tardiness of conceptual development.

1.3 The application of technology to the existing practice can gradually promote transfer of technology to farmers.

2. Utilization of local culture to transfer technology

2.1 Introduce agricultural technology through cultural activities will strengthen the high degree of adoption.

2.2 Group process of informal groups will facilitate transfer of technology.

2.3 Cultural and youth groups are people organization which suitable for transfer of technology.

2.4 On farm training is the most significant process of increasing the ability of farmers in technological adoption.

คำว่า

การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร โดยวิธีการกว้าง ๆ แล้วสามารถดำเนินการได้โดยวิธีการหลัก 3 วิธีคือ 1. การใช้เทคโนโลยีในการผลิตได้แก่การปรับปรุงดิน การใช้พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ที่ดี 2. การให้การศึกษาด้านการจัดการและการดำเนินการที่ถูกต้องวิธี และ 3. การขยายพื้นที่เพาะปลูกให้มากยิ่งขึ้น แต่ปัญหาที่น่าจะพิจารณาก็คือ มีการมุ่งหวังจะให้มีการเพิ่มผลผลิตต่อไร่สูงขึ้น หรือจะให้ผลผลิตรวมสูงขึ้น ถ้ามุ่งหวังให้มีผลผลิตต่อไร่สูงขึ้นก็จำเป็นต้องเน้นการใช้เทคนิคการผลิต และเทคนิคการจัดการที่ดี จึงจะสามารถทำให้ผลผลิตต่อไร่สูงขึ้น แต่หากต้องการให้ได้ผลผลิตรวมสูงขึ้นอาจจะต้องใช้เทคนิคการผลิตและการจัดการ แต่ใช้วิธีการขยายพื้นที่เพาะปลูกให้มากยิ่งขึ้น เกษตรกรก็สามารถมีผลผลิตรวมต่อฤดูกาลมากขึ้นได้เช่นเดียวกัน และยิ่งไปกว่านั้นหากเรามุ่งหวังให้เกษตรกรมีรายได้ต่อไร่สูงขึ้นด้วยแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยเทคโนโลยีหลาย ๆ ด้านประกอบกัน

อย่างไรก็ตาม การปรับปรุงการปลูกพืชหรือการเลี้ยงสัตว์ที่จะให้ได้ผลดีด้วยการนำเทคนิคใหม่ ๆ เข้าไปใช้ เป็นเครื่องมือหนึ่ง สิ่งที่จะต้องคำนึงถึงอย่างยิ่งคือ ทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมของเกษตรกรที่มีต่อการเกษตร นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่ง เพราะปัจจัยทั้ง 3 ดังกล่าวนี้มีผลต่อการยอมรับหรือไม่ยอมรับ เทคโนโลยีการปรับปรุงการเกษตร ทั้งนี้แม้เทคนิคต่าง ๆ เช่น การใช้ปุ๋ย การใช้พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ที่ดี ตลอดจนความจริงจังในการดำเนินงาน เหล่านี้ล้วนเป็นหนทางนำไปสู่การเพิ่มผลผลิต แต่ถ้าเกษตรกรไม่ยอมรับด้วยเหตุเพียงว่าไม่สอดคล้องตรงตามทัศนคติ ค่านิยม ที่มีต่อเทคโนโลยีนั้น ๆ แล้ว จะไม่มีการยอมรับและนำมาปฏิบัติ ดังนั้นการหยิบยกเอา โครงสร้างและระบบทางสังคมมาใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการถ่ายทอดเทคโนโลยีระบบการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ด้วยแล้ว จะเป็นช่องทางทำให้เกษตรกรมีการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตได้ง่าย และมั่นคงถาวรยาวนาน

โครงสร้างและระบบทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร

แต่ก่อนโครงสร้างทางสังคมในด้านการอาชีพนั้น เป็นลักษณะที่ทุกครอบครัวมีอาชีพหลักทางด้านการเกษตร และยังไม่มียาชีพใดที่จะทำดีกว่าความมั่นใจว่าเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันที่แน่นอน สู้สลายได้ดีกว่าการเกษตร ดังนั้น เกษตรกรจึงมีใจจดจ่ออยู่กับการเกษตรและผูกพันไปถึงค่านิยมที่ผิดต่อการมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของตนเอง เพราะการมีที่ดินหมายถึงการมีผลผลิต ค่านิยมในเรื่องการมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินจึงฝังแน่นอยู่กับจิตใจของ เกษตรกรไทย และจากโครงสร้างนี้ ระบบทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการอาชีพจึงเป็นลักษณะที่ดินต่อที่ดิน ความสัมพันธ์ ยศชั้น ฐานะทางสังคม ยึดถือเอาที่ดินและปริมาณของผลผลิตเป็นเครื่องกำหนด

ต่อมาการแพร่กระจายของประเภทการอาชีพได้แทรกเข้าสู่สังคมชนบท เช่น อาชีพค้าขาย อาชีพข้าราชการครู ฯลฯ เป็นอาชีพที่ทำรายได้ดีกว่าอาชีพการเกษตร โครงสร้างของสังคมและระบบสังคมเกษตรกรรมเริ่มเปลี่ยนแปลง แต่ค่านิยมในกรรมสิทธิ์ที่ดินยังคงเข้มแข็ง โดยนับถือพฤติกรรมของความหวงแหนในที่ดิน และการรักษาชีพที่สลายดีกว่าการเกษตรก็เริ่มปรากฏขึ้นในสังคมเกษตรกรรม ประกอบกับวัฒนธรรมสังคมเมืองแพร่เข้าสู่สังคมชนบท ความเข้าใจในระบบเจ้าขุนมูลนายเริ่มปรากฏในสังคมชนบท และทราบต่อไปว่า การศึกษาเท่านั้นจะนำไปสู่การเป็นเจ้าขุนมูลนาย การมีอาชีพที่สลายและมีเกียรติทำให้ค่านิยมที่คนรักอาชีพการเกษตรของคนรุ่นก่อน กลับเป็นการเกษตรเป็นอาชีพที่ต่ำต้อยไร้ศักดิ์ศรีสำหรับคนรุ่นใหม่ และคนรุ่นปัจจุบันนี้ที่สังคมยึดถือเอาความมั่งคั่งทางการเงิน เป็นการกำหนดศักดิ์ศรีของคนในสังคม ทำให้อาชีพทางการเกษตร เป็นสิ่งที่ถูกละเลยในปัจจุบัน เกษตรกรรุ่นใหม่ทั้ง ไร่นา เข้าสู่เมืองมุ่งแสวงหารายได้ที่เป็นตัว เงินจากอาชีพประเภทอื่นๆ ทั้งนี้เพราะราคาผลผลิตก็ไม่แน่นอน ทำได้ยากและต้องรอเวลา สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยจูงใจในการเปลี่ยนแปลง ทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรม การประกอบอาชีพการเกษตรของ เกษตรกรทั้งสิ้น

การที่จะนำเอาเทคนิคใหม่ ๆ ไปใช้ในการพัฒนาระบบการเกษตร จึงจำเป็นต้องมีการใช้พื้นฐานทางทัศนคติ ค่านิยม และรูปแบบของพฤติกรรมของเกษตรกร มาเป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลง

ทั้งนี้โดยความพยายามทำการพัฒนาทางสังคม ควบคู่ไปกับการพัฒนาการเกษตร โดยอาศัยหลักสำคัญๆ ดังนี้

1. การศึกษาเพื่อการพัฒนา กระบวนการให้การศึกษา โดยเน้นการทำความเข้าใจในเหตุและผลของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไขปัญหา การคาดหวังและมุ่งสู่การกระทำที่ต่อเนื่องในกิจกรรมและเทคโนโลยีทางการเกษตร กระบวนการศึกษาเช่นนี้ จะช่วยให้เกษตรกรสามารถหาเอาทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมในอดีตมาเชื่อมประสานต่อกับเทคนิคใหม่ ๆ ได้โดยไม่รู้สึกลัวถูกเปลี่ยนทัศนคติและค่านิยมไปโดยทันทีทั้งนี้

การคัดกระบวนการและวิธีการศึกษาเพื่อการพัฒนา เช่นนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเห็นและคำนึงถึงภูมิหลัง สภาพชีวิตประจำวัน เพศ และวัยของเกษตรกรด้วย

จากการดำเนินงานโครงการสำราญี ของกรมการพัฒนาชุมชน ร่วมกับหน่วยงานด้านการเกษตร การอนามัย การสหกรณ์ และการศึกษา โดยความสนับสนุนทางด้านงบประมาณ จากบริษัท เชลล์แห่งประเทศไทย จำกัด ซึ่งเริ่มเป็นจุดแรกในประเทศไทย ที่ตำบลสำราญี อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา หลังจาก 5 ปี ของการดำเนินงาน ผลการประเมินผลด้านการยอมรับเทคโนโลยีในการปรับปรุงการเกษตรของเกษตรกร พบว่า กระบวนการให้การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาโดยการหยิบยกเอาวิธีการแบบดั้งเดิมในการประกอบอาชีพมาเป็นวิธีการที่ยังให้เกษตรกรเข้าใจปัญหาและเป็นแรงกระตุ้นในการยอมรับเทคโนโลยีการเกษตรนั้น ได้ผลในอัตราที่สูงกว่าการให้การศึกษา โดยเน้นถึงจุดประโยชน์ของเทคนิคใหม่ ๆ ^{1/}

จากผลการดำเนินงานโครงการสำราญี ทั้ง 6 แห่ง ปรากฏว่ารูปแบบของการฝึกอบรมที่มีส่วนก่อให้เกิดการยอมรับและนำไปปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่องของ เทคโนโลยีการเกษตรนั้น

^{1/} ก้าวพล อตุลวิทย์. รายงานการประเมินผลโครงการสำราญี อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ระหว่างปีดำเนินงาน พ.ศ. 2509-2513 (The Whitefriars Press Ltd., London and Tonbridge 1972.) p. 7

ได้แก่การให้โอกาสแก่เกษตรกรได้ปฏิบัติจริงในไร่นาของตนร่วมกันระหว่างปิตามารดาและบุตร โดยนักวิชาการคอยให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด รองลงมาได้แก่การที่ประชาชนมีโอกาสลงมือทำ แปลงสาธิตร่วมกับนักวิชาการ อันดับที่ 3 ได้แก่การฟังคำบรรยายในชั้นเรียนและออกไปปฏิบัติงาน ในสนามและอันดับสุดท้ายคือ การฟังคำบรรยายแต่เพียงอย่างเดียว ^{2/}

ตารางที่ 1 ลักษณะของการฝึกอบรมที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับความรู้ใหม่ ๆ ทางการเกษตร

ลักษณะการฝึกอบรม	ที่ตั้งโครงการ			
		เชียงใหม่		สุล
การปฏิบัติงานในไร่นาร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว	117	58.50	98	49.00
ลงมือทำแปลงสาธิตกับนักวิชาการ	53	26.50	73	36.50
ฟังคำบรรยายและฝึกงานในสนาม	22	11.00	17	8.50
ฟังคำบรรยาย	8	4.00	12	6.00
รวม	200	100	200	100

2. การคัดเลือกองค์กรของเกษตรกร การรวมเกษตรกรเข้าด้วยกันแล้วดำเนินการคัดเลือกเป็นกลุ่มตามลักษณะอาชีพ ซึ่งเป็นลักษณะของการจัดโครงสร้างและระบบทางสังคมชั้นใหม่เพื่อใช้ในการพัฒนาการเกษตร ปรากฏว่าอิทธิพลของกลุ่มที่มีการยอมรับในเทคโนโลยีใหม่ ๆ มีผลผลักดันให้เกษตรกรยอมรับเทคโนโลยีด้วย ตลอดจนความเชื่อมั่นว่ากลุ่มสามารถให้ความช่วยเหลือทั้งด้าน

^{2/} บุวัฒน์ วุฒิเมธี และคณะ รายงานการประเมินผลโครงการสำราญ จังหวัดเชียงใหม่ และสุล

ความรู้ พันธุ์ เงินทุน และการตลาด มีส่วนเป็นตัวเร่งผลักดันให้เกิดความมั่นใจในการยอมรับเทคนิคการผลิตใหม่ ๆ ของเกษตรกร ^{3/}

ตารางที่ 2 อิทธิพลที่มีส่วนต่อการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตของสมาชิกหมู่บ้านสหกรณ์หุบกะพง

ลักษณะของอิทธิพล	การยอมรับ	
ยอมรับเทคนิคใหม่ ๆ ตามเพื่อน ๆ สมาชิกกลุ่ม	142	44.65
เชื่อว่ากลุ่มจะช่วยเหลือทางวิชาการและบริการ	97	30.50
ตัดสินใจปฏิบัติด้วยตนเอง	52	16.35
ไม่ได้ปรับปรุงตามหลักวิชาการ	21	6.61
ไม่แน่ใจ	6	1.89
รวม	318	100

3. การจัดบริการด้านปัจจัยพื้นฐานอันจำเป็น อันได้แก่การชลประทาน การตลาด เงินทุน วัสดุอุปกรณ์ในการเกษตร และการให้การศึกษอบรมในเทคนิคใหม่ ๆ อยู่อย่างสม่ำเสมอ สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการยอมรับเทคโนโลยีการเกษตรของเกษตรกร ^{4/}

^{3/} คณินิจ พิบูลย์สวัสดิ์. อิทธิพลของสหกรณ์การเกษตรที่มีผลต่อการดำรงชีพของสมาชิกสหกรณ์หมู่บ้านหุบกะพง อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี. (วิทยานิพนธ์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. 2520)

^{4/} Weera Kongkaeow, The Adoption of Farmers' Association Among Farmers in Pila, Laguna, Philippines. (Thesis UPCA, 1973) pp. xiii-xiv.

อิทธิพลทางปัจจัยที่เป็นบริการพื้นฐานทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักประกันด้านการชลประทาน การตลาด และเงินทุน ในสมัยของการที่เกษตรกรประกอบอาชีพการเกษตรโดยมุ่งหวังผลผลิตจำหน่ายเป็นรายได้ของครอบครัว นอกเหนือจากการผลิตเพื่อบริโภคในครอบครัวอย่างเช่นปัจจุบันนี้ ปัจจัยสำคัญพื้นฐานดังกล่าวข้างต้นมีอิทธิพลอย่างมากต่อการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในการผลิตทางการเกษตร สำหรับประเทศไทยนั้น จากประสบการณ์ที่ทำงานคลุกคลีอยู่กับเกษตรกรตลอดมาของข้าพเจ้าพบว่า เกษตรกรยังมีการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตทางการเกษตรค่อนข้างช้า นี่เป็นเพราะ

1. ความไม่แน่ใจเกี่ยวกับความเพียงพอของน้ำ
2. การรบกวนทำลายของแมลงสัตว์ศัตรูพืช
3. หลักประกันในเรื่องราคา
4. ไม่ปักใจเชื่อมั่นในวิชาการว่าจะได้ผลจริงดัง

จากอุปสรรคทั้ง 4 นี้ เกษตรกรคิดอยู่เล็มอในใจหาให้ไม่กล้าเสี่ยงต่อการลงทุนเพื่อการผลิตทางการเกษตร ดังนั้น ภาระหน้าที่ของรัฐจะต้องจัดทำและพัฒนากระบวนการและวิธีการที่จะสร้างปัจจัยพื้นฐานในการผลิตทางการเกษตรให้เหมาะสม เพื่อจะเป็นตัวชักนำให้มีการยอมรับเทคโนโลยีทางการเกษตรของเกษตรกรให้รวดเร็วและมั่นคงต่อเนื่อง

วัฒนธรรมความเชื่อกับการยอมรับเทคโนโลยีเกษตร

ระดับความผูกพันของพฤติกรรมประจำวันของเกษตรกรที่ติดอยู่กับวัฒนธรรมขนบธรรมนิยมประเพณีของชุมชน ตลอดจนความเชื่อความศรัทธาทางใจ นับเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่นักส่งเสริมการเกษตรจะต้องคำนึงถึง ทั้งนี้ เพราะความเชื่อทางใจได้แก่ความเชื่อความศรัทธาในคำสอนและอำนาจลึกลับตามธรรมชาติ เป็นอุปสรรคป้องกันความปลดปล่อยในชีวิตทรัพย์สินของเกษตรกร การนำเทคโนโลยีการเกษตรเข้าไปต้องไม่ทำให้ขัดกับวัฒนธรรม ความเชื่อ ขนบธรรมนิยมประเพณีของชุมชน ในทางตรงกันข้ามจะต้องศึกษา โครงสร้างและระบบของวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้น ๆ

แล้วนำเทคโนโลยีเข้าไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกัน จะช่วยให้การต่อต้านของเกษตรกรน้อยลง และการคล้อยตามจะค่อย ๆ เกิดขึ้น จนในที่สุดเกษตรกรจะ 모르สึกว่า ความเชื่อแบบดั้งเดิมของตนเองนั้นถูกกลืนโดยเทคโนโลยีใหม่ ๆ การยอมรับเทคนิคการเกษตรในรูปแบบการล่อลวงแทรกเข้าไปในวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีที่ละเล็กละน้อยนี้ จะส่งผลให้การยอมรับนั้นคงอยู่ในชุมชนนั้นได้เป็นเวลานาน

ทัศนคติและค่านิยมที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตามวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และคำล่ำนา มีผลต่อการยอมรับหรือไม่ยอมรับ รับเร็วหรือช้าในเทคโนโลยีการเกษตร การเผยแพร่วิทยาการใหม่ ๆ เข้าไปในวัฒนธรรมย่อย ๆ หรือความสนใจเฉพาะสาขาของแต่ละบุคคล ในสมาชิกกลุ่มนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการซึมซาบของเทคโนโลยีเข้าไปในทัศนคติและพฤติกรรมการปรับปรุงรูปแบบการผลิตทางการเกษตร ^{5/}

ในขณะที่เดียวกัน การเอาใจใส่ตามติดอย่างใกล้ชิดด้วยวิธีการเยี่ยมเยียนชี้แนะร่วมปฏิบัติอย่างใกล้ชิดล่ำมา ล่อมของนักวิชาการและการคอยปรับปรุงบำรุงรักษาปัจจัยพื้นฐานทางการเกษตรให้ล่ำสามารถอำนวยความสะดวกแก่การประกอบอาชีพทางการเกษตร ได้อย่างจริงจังและต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นหลักประกันความสำเร็จของการใช้เทคนิคใหม่ ๆ ในการผลิต จะมีผลกระทบต่อ การยอมรับว่าอาชีพทางการเกษตรมีความจำเป็นต้องแสวงหาความรู้เพิ่มเติม และเปลี่ยนแปลงหลักวิธีการผลิตอยู่เสมอ และจากการพัฒนาปัจจัยที่ เป็นทั้งปัจจัยที่จำเป็นที่จะขาดเสียมิได้ และปัจจัยที่เป็นตัวเร่งในความสำเร็จของการประกอบอาชีพการเกษตร จะเป็นหลักประกันในการเพิ่มผลผลิตต่อไร่ การเพิ่มรายได้ต่อไร่ และเพิ่มรายได้ของครอบครัว อันจะทำให้เห็นว่าอาชีพการเกษตรก็ล่ำสามารถ

^{5/} G.P. Hirsch. Incentives for Rural Development. Edited by Raymond E. Borton in Getting Agricultural Moving. Selected Readings, Volume I. (The Agricultural Development Council, Inc. New York. 1966) pp. 49-54.

เห็นว่าอาชีพการเกษตรก็สามารถทำเงินสร้างฐานะให้เป็นที่ยอมรับทางสังคมได้ จะช่วยขจัดความคิดที่ว่าอาชีพการเกษตรเป็นอาชีพต่ำต้อย ผู้มีความรู้และการศึกษาดีจะกลับเข้ามาใช้แรงงานภาคเกษตรกรรมเพิ่มขึ้น

จากโครงสร้างของวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการเกษตรนี้ ที่สามารถหยิบยกเอามาเป็นตัวบ่งชี้การยอมรับเทคนิคการผลิตมากขึ้นเพียงใดนั้นก็พบว่า ถ้าชุมชนใดมุ่งเน้นและคาดหวังเพียงผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน การแพร่ขยายเทคโนโลยีการเกษตร เป็นไปได้ยาก และถ้าเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นผู้เช่าที่ดิน การยอมรับเทคนิคการผลิตเป็นไปด้วยความล่าช้า แต่ถ้ามุ่งเน้นผลิตเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้ของครอบครัว เกษตรกรจะมีการยอมรับเทคนิคการผลิตและการจัดการเกษตรแผนใหม่อย่างรวดเร็ว

สรุป

ในการเผยแพร่เทคโนโลยีการเกษตรนั้น โครงสร้างและระบบทางสังคมนับว่ามีอิทธิพลสำคัญต่อการยอมรับหรือไม่ยอมรับวิทยาการใหม่ ๆ ในการเกษตร อย่างไรก็ตาม การนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมสอดคล้องและสามารถตอบสนองแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ดี และทันที่วงที่ ก็สามารถที่จะช่วยคลายกำแพงวัฒนธรรม ความเชื่อ ที่ขวางกั้นการขยายตัวของเทคนิคการผลิตทางการเกษตรได้เหมือนกัน ดังนั้นการวางแผนดำเนินงานที่มีลักษณะการผสมผสาน เกื้อกูลกันทั้งในกิจกรรมต่อเนื่อง และกิจกรรมกับวัฒนธรรมท้องถิ่น จะช่วยให้การยอมรับเทคนิคการผลิตง่าย และรวดเร็วขึ้น อย่างไรก็ตามตัวพนักงานส่งเสริมหรือนักวิชาการจะต้องจริงจังจริงจังใจในการปฏิบัติงานร่วมกับเกษตรกรในฐานะตัวกลางและแหล่งพลังของผู้นำ การเปลี่ยนแปลงและยอมรับเทคโนโลยีการเกษตร และต้องระลึกเสมอว่า "องค์การของเกษตรกร" คือ หลักประกันของการยอมรับและซึมซับเอาเทคโนโลยีการเกษตร ไปใช้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปให้เกิดประโยชน์แก่เกษตรกรได้ดีที่สุดและอย่างต่อเนื่อง

โดยสรุปแล้ว การนำเอาปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบทางพฤติกรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่น มาเป็นจุดวิเคราะห์เพื่อการพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตรนั้น สามารถที่จะกำหนดเป็นฐานคิดเพื่อเป็นแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

1. พฤติกรรมของเกษตรกร

1.1 ทักษะคิด ค่านิยม ในการประกอบอาชีพของเกษตรกรกับความรู้สึกในศักดิ์ศรีของการประกอบอาชีพการเกษตรว่าเป็นอาชีพที่ต่ำต้อย นับว่าเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการยอมรับเทคโนโลยีการเกษตร

1.2 ทักษะคิดที่มีมาแต่เดิมว่าความรู้ในการเกษตรนั้น เป็นเรื่องไม่จำเป็นและไม่มีความสำคัญต่อการผลิต มีส่วนทำให้การยอมรับเทคนิคใหม่ ๆ เป็นไปได้อย่างล่าช้า และความสำคัญของนักวิชาการเกษตรและพนักงานส่งเสริมการเกษตรมีน้อยในทัศนคติของเกษตรกร

1.3 การนำเทคโนโลยีเข้าไปปรับปรุงการเกษตรที่มีอยู่เดิมแล้วให้ค่อย ๆ เปลี่ยนไปสู่วิธีการและพันธุ์ใหม่ ๆ มีส่วนช่วยให้เกษตรกรได้เรียนรู้และยอมรับในเทคโนโลยีการเกษตร โดยไม่รู้สึกลัวว่าตนจะถูกเปลี่ยนแปลงโดยกะทันหัน มีส่วนช่วยให้การถ่ายทอดเทคโนโลยีบังเกิดผลอย่างมั่นคง

2. วัฒนธรรมท้องถิ่นกับการใช้ประโยชน์เพื่อการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร

2.1 วัฒนธรรม ชนบทรวมเผ่าชนเฉพาะของท้องถิ่น หากได้ศึกษาให้เข้าใจ และพยายามสอดแทรกเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้าไปกับกิจกรรมทางวัฒนธรรมจะช่วยให้มีการยอมรับเทคนิคในการเกษตรอย่างมั่นคง

2.2 กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ที่อยู่ในกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ จะอำนวยความสะดวกต่อการถ่ายทอดเทคนิคการผลิตทางการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 กลุ่มทางวัฒนธรรม กลุ่มเยาวชน เป็นองค์กรของประชาชนที่เหมาะสมที่สุด
สำหรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร

2.4 On Farm Training เป็นกระบวนการสำร็จทดลองเพื่อให้เกิดความเหมาะสม
ในการยอมรับเทคนิคใหม่ ๆ ในการผลิต ที่ไม่ขัดกับขีดความสามารถของเกษตรกร